

ואדרבה, סיפא זו מסייעת לדבריו. והק"ע מגיה: לא פליגא⁸⁵. ופירוש הפ"מ דחוק. וצ"ע. מכל-מקום, נראים הדברים שהמאמר "אפילו על דרכי יוסי וכו'" כאן הוא בניחותא. וכן פירשו המפרשים. ונראה עוד שיש להגיה בהמשך: [תפתר כמאן] דתני⁸⁶, כלומר דתני האחרונים מן התוספת⁸⁷.

תיקוני ערכים למילון התלמודי (א):
 "ואימרו פועלים... ואימר בעל הבית" (בבא מציעא עו ע"א)

ש מא יהודה פרידמן

פירושי הראשונים, המשמשים לדיבורים האלה תפקיד לקסיקוגרפי מובהק¹, מבליטים בגיוונם את הקושי המילוני שראו המפרשים בפעלים הללו. והנה, יש שנעלם מן הראשונים מוצאה הלשוני של מלה, מתוך שכתובה מלה זו באחד הכתיבים העממיים העתיקים, שרובם נשתכחו ופסקו להופיע בכתיב-היד שלפני החכמים האלה², והם פרנסו את משמעה בכך שדרשו גזירת מוצאה הלשוני ממרחקים. על-ידי כך נעשו הדברים סתומים וקשים גם במי-לונים שלפנינו. לאמיתו של דבר, במקרים מסוימים ניתן גם להחזיר את האבדה מתוך עצם דברי הראשונים, במה שגשתמרו גרסות ישרות בחיבוריהם, הן הנדפסים והן בכתיב-היד, וראוי מאוד שתשמש מידה זו במילונים התלמודיים של ימינו. בנידון שלנו, יש אישור מפורש לגרסה שבכתיב הראשונים בין קטעי כתב-היד של תלמוד, הנעשים מקור מבורך לחקרי תלמוד, וענייני לשון בכללם³. ומקרה זה יוצא ללמד גם למקומות שטרם נמצא להם סיוע כזה.

בפירוש רש"י לבבא מציעא עו ע"א: "ואימרו, לשון הפורש⁴ ונזור אחור ומתרחק מן הדבר, ובלשון המקרא דומה לו כעת במרום תמריא (איוב לט, יח)", וכאילו משורש "מרא". דברי ר' יהונתן, הנסמכים על דברי רש"י אלה, מעבירים את הגזירה לשורש "מרה": "... ואמרו ופרשו ונתרחקו מן המלאכה, כלומר, מרו על דבריהם שהתנו". וגם רש"י עצמו, אף שרצה למצוא את המשמע המדויק של המלים הללו בפסוק "תמריא", לא נמנע מלהשוותן אף לשורש "מרה", מבלי להבחין בין שני השורשים, הרי בפירושו לאיוב שם:

1 Vid: B. Cohen, "Rashi as a Lexicographer of the Talmud", *Rashi Anniversary Volume*, New York, 1941, pp. 219—248

2 על טיפוסים כתיב טרום-תקניים בבבלי, ראה מאמרי 'שיירי כתב-יד קדומים למסכת בבא מציעא', "עלי ספר", ט (תשמ"א).

3 עיין: י' זוסמן, 'שרידי תלמוד בגניזה', "תעודה א: חקר גניות קהיר", תל-אביב, תשמ"מ, עמ' 21—31. תודתי וברכתי אמורות לפרופ' זוסמן, ולמפעל המשנה של האקדמיה הישראלית הלאומית למדעים, על ציוני קטעי הגניזה למסכת בבא מציעא.

4 כ"ה ברוב כתב-היד; בנדפס בכתיב חסר.

85 הסגנון: וסופא פליגא על וכו', מצוי בירושלמי. ראה שבת פי"ז [ה"ו], יו ע"ב, שו' 35; יבמות פ"א [ה"ד], ה ע"ג, שו' 25; שם פי" ה"ד, יא ע"א, שו' 12; כתובות פ"ב ה"ב, כו ע"ב, שו' 45; שם פי"א ה"ד, לד ע"ג, שו' 7; קידושין פ"ב ה"ט, סג ע"א, שו' 46. אבל לא מצאתי: וסיפא לא פליגא. ולדברי הק"ע היה צ"ל: וסופא מסייעה, כמו שהוא במגילה פ"א ה"י, עא ע"ב, שו' 35.

86 וכיו"ב הגיה ב"שערי תורת א"י", עמ' 374: תפתר כמאן דמר. אבל הוא הרבה להגיה שם, כדרכו לפעמים, ובה סוגיה מלבו.

87 שהרי הלשון: אמרן הוא וכו', הוא לשון הפירוש של ר' יוסי ור' מנא, לא לשון הברייתא.

והנה, בכל צמד של שינויי גרסות — כגון אימר/אימריד — הדומות באותיותיהן חוץ מאחת, יש לברר אם אינן אלא פנים שונות של מלה אחת ושורש אחד, אם קיים הסבר לשוני משכנע לתמורה. שורש "מרד" מתאים כאן יפה לפי פשטות הדברים. בנגוד לשורשים האחרים שהוצעו, הרי "מרד" רגיל בארמית, ונמצא ברוב גיבוייה. שורש זה מופיע בתלמוד גם בבניין אתפעיל בהקשרים הדומים לנידון, ואף יש לו בהקשרים אלה, ולפי המפרשים גם בהקשרים אחרים, גוון מיוחד של משמעות: מרידה ויצאה⁹. "אימריד" עשוי להופיע בצורת "אימרי" על-ידי קטיפת העיצור הסופי. תופעת נשירת עיצור אחרון בפעלים (ובמידה מסוימת במלות אחרות) בארמית בבליית ידועה היטב, והאות דל"ת נמנית עם העיצורים השייכים לתופעה זו¹⁰. ולדוגמה, בכתביד של בבא מציעא המצטיין בכתיביו העממיים, כתוב "איבי" = אעביד, "תיבי" = תעביד¹¹. הכתיבים העממיים, בנשירת העיצור הסופי, היו רגילים ורווחים בין טיפוסי כתיב קדומים השונים מן הכתיב התקני של הבבלי הידוע לנו, אלא שבנוסחים של תקופת הראשונים רובם הושלמו ובאו מעתה בצורה התקנית. רק במקרים מועטים יחסית, שלא היה זיהוי השורש המלא נהיר די צורכו למעתיקים, שרדו

9 ובין השאר, מרידה ויצאה מתנאי התקשרות, כנישואין או שכירות: "למחר מימרדא ונפקא" (כתובות נו ע"ב); "אימרדה אולה לבית נשא" (בבא מציעא פד ע"ב); בברכות מד ע"א: "רשב"ל הוא אכיל עד דמריד", ופירש הגאון: "מורד ויוצא" (תשובות הגאונים, הרכב, עמ' 208 סי' שצג = "אוצר הגאונים" לשם, עיי' ברש"י: "עד דמריד, דעתו מטרפת", וב"ערוך": "פי' שיצא מדעתו", ועיי' בגמרא "... והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתה", ובדברי הגאון שם, וראה הצעתו של מ' מורשת ב"ספר זיכרון לחנוך ילון", רמת-גן, תשל"ד, עמ' 293 והע' 78); "ל"עין שמרדה" שבעבודה זרה כח ע"ב, פירש רש"י: "שמרדה, שרוצה לצאת, כאדם המורד ויוצא", וכזה ב"ערוך" ערך 'מרד'; "במרד, שמרד בו, שפירש ממנו" ("רש"י" להוריות י ע"ב, ד"ה נפשע); על "כלתיה דרב וביד אימרדא" שבכתובות סג ע"ב הוסיף רש"י (לאיוב הנ"ל): "ונפקא". והשווה דברי רש"י המובאים לעיל. וכן מרד בסורית במשמעות קרובה *confugit, in tutum se* receipt, השווה מילוניו של ברקלמן. ועיי' א"ש רוונטל, "פרקים" ב (תשכ"ט—תשל"ד), עמ' 355—356. על "מרד" בארמית במובן "לנווד, לברוח, לגלות", בהשוואה לסורית. א' מני ("העברית לאור הערבית בתלמוד", ירושלים, תשי"ז, עמ' תכ) רשם: "המורדת על בעלה... מרד, עזב והגר". השווה יסטרוב ערך 'מרד'. ברם במילוניו הערבי של Lane, בשורש הנידון נזכרת "יצאיה" רק במובן מושאל (כאחת המשמעויות בסורית ודומה לדברי רש"י: "לצאת ממידתו"). על הדיון בשורש זה בדברי רוונטל שם העירני אליעזר סגל.

10 T. Nöldeke, *Mandäische Grammatik*, Halle, 1875, p. 50; S. D. Luzzatto, *Gram. Bib. Chal. and Talm. Bab.* (ed. J. S. Goldammer), New York, 1876, p. 63, par. 7; I. Lévi, "Notes de gram. judeo—bab.", *REJ*, I (1880), p. 215; A. Lieberman, *Das Proponen etc.*, Berlin, 1895, p. 29 (על פי נדלקה); M. Margolis, *The Aram. Lang. of the Bab. Talm.*, Munich, 1910, p. 10; J. N. Epstein, *Der Gaonäische Kommentar*, Berlin, 1915, p. 150; ק' לויאס, "דקדוק ארמית בבליית", ניר יורק, תר"צ, עמ' 61; י"נ אפשטיין, "דקדוק ארמית בבליית", עמ' 57; י" קוטשר, "לשוננו", כו (תשכ"ב), עמ' 176 = מחקרים בעברית ובארמית, עמ' רנד; W. G. Brade, *Prolegomena*, in M. Gaster, *The Exempla of the Rabbis*, New York 1968, pp. XXIX—XXX; D. Boyarin, "The Loss of Final Consonants in Babylonian Jewish Aramaic", *Afroasiatic Linguistics*, 3 (1976), pp. 19—23

11 ראה הערה 2. אותו כתביד מרבה בכתיבים עממיים קטופי עיצור אחרון, כגון אזא = אול, זבא = זבן, אמליה = אמר ליה, ועוד.

"כעת במרום תמריא, כל לשון המראה כאדם שזונה לבו לצאת ממידתו ומארצו לשוטט לו בארצות, ולנסות לו מדות אחרות, וכן בן סורר ומורה (דברים כא, יח)...".⁵ המאירי: "... והתאמרו הפועלים ולבשו גאוה... ונתגאה בעל הבית...". בבואה של הפסוק "תאמרו כל-פועלי און" (תהלים צד, ד), לאמר שמשורש "אמר" נגזרות התיבות הללו. אף בעל ה"ערוך" הביא מלה זו בערך 'אמר' (ראה להלן)⁶. המילונים לתלמוד ראו כאן שורש "מרי", ואף "מור"⁷. ברם, בין השורשים שהוצעו: אמר, מרא, מרי, מור — אין אף אחד מהם ידוע ורווח בניבי הארמית במשמעות המבוקשת!

לדעתי, ניתן היה להגיע לפתרון הנכון מתוך דברי הרא"ש כאן בפסקיו ובתוספותיו. בפסקים: "לא צריכא דול עבידתא ואימריד בעל הבית", ובתוספותיו: "ואי מרדו [= ואימרדו] פועלים...". וברור מן הסגנון שכך היתה גרסתו, ואל תאמר שהחליף מלה קשה בקלה דרך פירוש, שאילו כך, סגנון הראשונים בדרך-כלל אינו החליף גרסת הגמרא, אלא להביא גרסת הגמרא ולצרף לה את הפירוש⁸. ומה גם שבתוספות הוא תחילת דיבור, ובתחילת דיבור דרכו של רבנו להביא גרסת הגמרא ממש (וראה להלן).

5 על המשך פירושו ראה להלן. עצם הנסיון לתמוד מ"תמריא" מבליט קושיין של המלים האלה בבבא מציעא, המביא לתמוד סתום מן הסתום, הרי "תמריא", "אין לו חבר" (ראב"ע). והשווה: "אוצר לשון התלמוד", כרך ח, עמ' 2440, ערך 'אמר'. אף ד' אופנהיים נמשך אחר גזירת המלה הזאת משורש "אמר", על-פי ה"ערוך", וכן רצה לפרש כל המקומות שהביא בעל ה"ערוך" שם, ולא התיחס ל' שלאחר הא' בכמה מקרים שם: Samaritanische Sprachel-mente im Talmud", *Magazin für Jüdische Geschichte und Literatur*, II (1875), pp. 19—20. ועיי' בעמ' 28 שם, מה שהשיגו על דבריו. אופנהיים רצה להביא סיוע מן התרגום השומרוני לבראשית מט, כג "ואמרוה" (לתיבת וימרהו) שאף בה ראה שורש "אמר". וגם שם אין הא' שורשית, אלא שייכת התיבה למשמעות המיוחדת שהראה הגר"ש ליברמן בשורש "מרר": "ניצוח", "עושין מלחמה" (הוראות נשכחות, "לשוננו", לב (תשכ"ח), עמ' 89—90, כמפורש בתרגום אונקלוס לאותו פסוק שהביא בעמ' 90). ועיי' י' קוטשר, שם, עמ' 343—345 (העירני על דבריו פרופ' ר' שטיינר, והציונים כעת אצל מ' מורשת, "לקסיקון הפועל שנתחדש בלשון התנאים", רמת-גן, תשמ"א, עמ' 214).

6 כן ציינו בן-יהודה במילוניו למלה בבבא מציעא בערך 'אמר', וניסה להיבנות ממנה למשמע המודרני המדויק של שביתת עובדים: "אמר, אָמְרוּ, עשו (בקשר לפועלים) קנוניה וקשר ביניהם לחדל ממלאכה מפני טענה מן הטענות שיש להם על בעה"ב, *Streiken; se metre* [!] en grève" (עמ' 298, עיי' הע' 1 שם, שהשווה את הכתיב במקור בארמית לבניין פיעל עברי).

7 עיי' "ערוך השלם", לוי ויאסטרוב. לוי רושם גם בערך 'אמר', בעקבות ה"ערוך" (וסבר שהא' תוספת היא ככתיבת אישת, עיי' עמ' 251 ובעמ' 241). י' שיינהאק ב"ס המשביר: "כמו המיר... פי' שנה רצונו" (ח"א, יז ע"ב).

8 במפרש לפסקי הרא"ש: "ואימריא ב"ה פי' מרד בהם ורצה לחזור בו" ואפשר שניסח כך בגלל שהסגנון ברא"ש היה קשה לו היות שלא הכיר גרסת אימריד. וייתכן שבטופס פסקי הרא"ש שלפניו גרס אימריא (את הפירוש על הפסקים, שהוא מאחד הראשונים, עומד אני בס"ד להוציא לאור מכ"י). וכבר ציינו מ' הרשלה ו"ד גרודניצקי כהלכה שגרסה כאן בדברי הרא"ש, והעירו "כ"ה גי' רבנו בפסקים" (תוספות הרא"ש על בבא מציעא, ירושלים, התשי"ט). אולם לגבי מה שהוסיפו מיד: "וכ"ה בטור סי' של"ב", צריך להבהיר, כי אין גרסה זו לפנינו בטור שם, אלא מסגנון בעל הטור ואומר: "ונודלולה המלאכה, והראה להן בעה"ב פנים זועפות... וכן אם הוקרה המלאכה, והם הראו לו פנים זועפות", ואי אפשר לומר בוודאות שסגנון כך על סמך איוו גרסה אחרת מוז שלפנינו.

הצורות המקוצרות, כבנידון¹². הפועל "אימרד" בצורתו המקוצרת "אימרי", דומה לפעלי ל"י, אתפעיל, ומכאן נעשתה צורה זו כפועל משני של תבנית ל"י לכל דבר¹⁸. אישורו ותיעודו של הניתוח דלעיל באים בגרסה שבאחד מנוסחי בבא מציעא למקום הנידון, וכן בגרסות להקשרים המקבילים הנמצאות בדברי הראשונים, ומקצת כתבי-היד¹⁴.

לא צריכא דאיקר עבדתא ואימרו פועלים ואזל בעל הבית ופייסינהו

ואמרו. ג

ואמרו. ג

ואימרו. ה פ ו א¹⁵ ש ערוך

[אימרי. ס"פ

ואיקרו. מ¹⁶

דזל עבדתא ואימרו בעל הבית.

ואמרי. ג

ואימרי. מ ערוך

ואמרו. ו

ואימרו. ה פ א ש

[אימרו. ג

ואמרו. ו

גרסת הרא"ש, המוסרת את השורש המלא, מקוימת לנו בכ"י ס"פ. צורת פועלי ל"י שנוצרה על-ידי נשירת הדי מוכרת ב"ואימרו", ובמיוחד: "ואימרו", גרסת כ"י מזרחי בעל מסורת לשונית עתיקה וחשובה (ובניקוד הנידון הרווחנו רווח נוסף, דהיינו עדות ישירה למבטא דו-תנועה au בפועלי ל"י עבר, רבים¹⁷). אולם, גם ראיה נוספת יש בדבר, ואף ממנה כשלעצמה מתבקש היה לגזור "אימרו,

12 כפי ששרדו שאר כתיבים עממיים שלא היו נהירים, או כשבאים בנוסחה הנראית קבועה למע-תיקים.

13 כדברים הללו, ועל-פי דברי הראשונים דלהלן, אמרתי אגב דבר אחר בהרצאתי (ראה המאמר הנ"ל בהע' 2, הע' 1 שם), ואחר-כך, ברוך גולה עמוקות ונודמו ליד כ"י סט. פלוריאן וגרסתו המובאת להלן.

14 לתיאור קטעי כתבי-היד ושיטת הצגת השינויים, עיין במאמר הנ"ל. הקיצורים: א = אסקוראיל; ה = המבורג; ו = ואטיקן א'; ו = ואטיקן ב'; מ = מינכן; פ = פירנצי; ש = דפוס שונצינו; ס"פ = סט. פלוריאן; ג = Ox. Bod. Heb. c 17. T-S F 1 (1). 58 = T-S F 9. 196; [] = חיסור. תודתי אמורה לנאמני הספרייה האוניברסיטאית בקיימברידג' ולד"ר ש"ק רייף, ולנאמני הספרייה הבודליאנית ומר ר' מאי, על רשותם האדיבה בשימוש הקטעים הנ"ל.

15 התיבה כתובה פעמיים, בסוף עמוד ובראש שלאחריו.

16 גרסת כ"י מ (שלא הובאה ב"דקדוקי סופרים") קובעת ברכה לעצמה, ודנתי בה במקום אחר (ראה ציון במאמרי הנ"ל, הע' 2 שם).

17 עיין במאמר הנ"ל, הע' 91 שם.

אימרו" משורש "מרד" דווקא. צא וראה שבעל ה"ערוך" רש"י הביאו את המלים שלנו בכפיפה אחת עם תיבות שבגרסתם בלי ד', ברם בשאר הגרסות בד', ובעניין אשה המורדת על בעלה במיוחד. סיומם של דברי רש"י על "תמריא" באיוב כך הוא: "... ובלשון גמר אימראי כלתיה דרב זביד, אימראי ונפקא"¹⁸ (כתובות סג ע"ב). לפנינו בכתובות שם: "כלתיה דרב זביד אימרדא", בד', וכן הוא בכל הנוסחים הקיימים כיום (בקטע גניזה: "אמ"), אלא שאין ספק שהיו מן הראשונים והגאונים שגרסו "אימראי"¹⁹, והיא היא, וכשינויים שהבאנו לבבא מציעא. וכן במקבילה שבאותו סגנון: "כלתיה דאבדו אימרוד" (יבמות קח ע"א), בכל הנוסחים בד'²⁰, ואף בפירוש רש"י לשם: "למיבדקינהו אי הו מיהדרין ממרדייהו". ושוב: "סבר השתא לא ידעה, למחר מימרדא ונפקא" (כתובות נו ע"ב), ד' קיימת בכל הנוסחים²¹.

ב"ערוך": "אמר. אמראי בקתא לבקה [צ"ל: לבקא] בגמ' נשתברו רגליה בפר' אלו טריפות (חולין נח ע"ב), איקר עבדתא ואימרו פועלים, דזל עבדתא ואימרי בעל הבית, ברי' גמרא דהשוכר את הפועלים [צ"ל: האומנים], אימריא אזלא לבי נשא בגמר' דהשוכר את הפועלין (בבא מציעא פד ע"ב), מאן אימרייך דאימריית (סוטה לה ע"ב), פי' מי הכעיסך"²². הרי כעניין אחד בכלם, ובכל אלה גרס בלי ד', וכלל בתוכם "אימריא אזלא לבי נשא", כעניין אשה מורדת, ולפנינו בד' (ראה להלן). הווי אומר: כשם שגרס רש"י בלי ד' ב"אימרדא" של כתובות סג, כן גרס בעל ה"ערוך" ב"אימרדה" של בבא מציעא פד ע"ב, ואין גרסתם אלא פנים אחרות של אותה מלה²³. ועוד חיזוק לקו זה משינויי הגרסות למקומות שהביא ה"ערוך", כדלהלן.

אימרדה אזלה לבית נשא (בבא מציעא פד ע"ב)²⁴.

אימרדא. ה

אימרדא. ו

אימרדה. א ש עין יעקב

אימרד. הגדות התלמוד

אימראי. ג

אמריה. ו

18 ומהמשך בפירוש רש"י שם: "ושם איתא אימרדא", ואינו לשון רש"י אלא הערת מגיה, ובד-פוסים ישנים ייתא (ובמקצת הדפוסים הוכנס לסוגריים). וכוונתו להפריך, שמשם אין ראיה, כי כתוב אימרדא בד', ואדרבה, לענייננו, ראיה היא וראיה.

19 עיין: מ' הרשלה (ערוך), "מסכת כתובות עם שינויי נוסחאות", ב, ירושלים, תשל"ו, עמ' פח והע' 34.

20 על-פי רישומם של "מכון התלמוד הישראלי השלם", וכן לפי רישומם אין קטעי גניזה לאותה שורה (תודתי להרב יהושע הוטנר על המדיעה הזאת).

21 אצל הרשלה (כנ"ל בהע' 19).

22 על-פי דפוס ראשון [רומא].

23 עיין קאהוט לשם, שלא העלה אפשרות זו.

24 ב"דקדוקי סופרים" לכאן אי אפשר לעמוד על גרסת כתבי-היד בנידון שלנו מתוך דבריו, ועיין הע' 25.

אימרי²⁵, משבקתיה²⁶, פ

גרסת הערוך הנ"ל מתאשרת מכ"י ג — צורת ל"י לפנינו, מתוך קטיפת הד'.

בחולין נח ע"ב: "אימרא בקתא מבקא". ואף מפירוש רש"י אנו רואים שקישר לענייננו: "לשון כעת במרום תמריא, נתגכרה לו ומרדה עליו, אינשלב"י²⁷". וכן הוא גרסת רוב כתבי-היד בגמרא זו, בלי ד' ²⁸, והוא הדין בקטע גניזה ²⁹. ברם אף כאן בכתב-יד אחד מפורש: "אימרדא" (כ"י ר' ג' ב"דקדוקי סופרים" לשם)!

בסוטה לה ע"ב: "מאן אמריך (להא) דאימריית, ומאן אתא עלך דאיפייסת", ופירש רש"י: "מי הכעיסך כשכעסת...". "כב"ערוך". אף כאן שייך גם לפרש: מי המרידך שמרדת, ובמשמעות מרידה ויציאה כלעיל. וראה שבאותה מליצה ממש אנו עסוקים, וכשם שכאן לאחר ה"מרידה" יש "פיוס", אף בסוגייתנו בבבא מציעא מיד: "ואימרו פועלים ואזל בעל הבית ופייסינהו", וכזה שוב להלן. אולם כאן לא נשתמרה הגרסה בד' באף אחד מן הנוסחים ³⁰.

רואים אנו אפוא, שצורה לשונית זו של אימרי וכיו"ב עומדת ביחס מיוחד, הן לגבי שינויי הגרסות, הן לגבי גרסות הראשונים, לשורש "מרד", הוזה לה באותיותיו חוץ מאחת. ועל-ידי דמיון הסגנון או הקבצות הציונים בדברי הראשונים, נעשו כל המקומות משורי שרים זה בזה, ואין להפריד ביניהם, מה גם שאין גזירה עצמאית משכנעת ל"אימרי". ובכגון זאת, כשתוכל, אמור ששורש אחד לפנינו, המופיע פעמים בצורתו התקנית, ופעמים בכתבו העממי, בקטיפת עיצור אחרון. בנוסחים שלפנינו הוחדר והושלם הכתיב התקני בהרבה מקומות. תהליך זה חל ביחס ישיר למידה שהקשר לשורש "מרד" היה נראה בעליל למעתיקים.

בסדר נשים, בהקשרי אשה המורדת על בעלה (כתובות נו ע"ב, שם סג ע"ב, ויבמות קח ע"א) כל הכתיבים בד' ³¹, ונשאר רק אחד מאלה בפירוש רש"י בקטיפת העיצור. בביטוי דומה באגדתא שבבבא מציעא (פ"ד ע"ב) "אימרדה אולה לבית נשא", שמורה הצורה הקטופה במקצת הנוסחים, וב"ערוך". במרדם של פועלים ויציאתם משכירותם אצל בעל-הבית, או הוא מהם, נשארו רוב הגרסות להיות בצורה העממית, והכתיב התקני שרד ברא"ש וכ"י

25 בסימן קיצור, ואין הכרעה לגבי הגרסה. בעל "דקדוקי סופרים" ציין כאן לדברי רש"י בחולין נח ע"ב (ראה להלן), ומכך שלדעתו השלמת גרסת כ"י מ כאן: אימריא. ברם לא רשם גרסה כזאת כאן משום כתב-יד, ראה הערה קודמת.

26 שם במקום אימרדה אולה איתא "שבקתיה ונפקת", ואולי סגנון המעתיק/הגרסן "שבקתיה" בכדי להחליף "אימרא" המובנת פחות.

27 Ensalvagir, "agir en sauvage" (à l'égard de quelqu'un), A. Darmesteter and D. S. Blondheim, *Les gloses françaises ... de Raschi*, p. 46.

28 בכ"י מ: אימרא, כתבנית ל"י, ובדומה בשאר כתבי-היד, ראה "דקדוקי סופרים" לחולין (רבינוביץ-עזרנטרוב), ונרשמו שם שינויי כתיב.

29 T-S Misc. 28.216 (הציון: על-פי רשימת מפעל המשנה). ושם: "אימר־א"י.

30 א' ליס (עורך), "מסכת סוטה עם שינויי נוסחאות", ב, ירושלים, תשל"ט, עמ' קיה-ק"ט.

31 חוץ מכתבי-יד אחד "אמ", שאין לו הכרע (ראה לעיל. אפשר שבאביו היה מעין "אמרא", וקיצר כאילו הוא לשון אמירה).

ס"פ בלבד. ואילו בעניין בקתא ובקא (חולין נח ע"ב) הכתיב בד' נמצא בכתב-יד אחד בלבד (וחבל, שבלי הקשר לעניין "אשה המורדת", ניטל עוקצו של אותו פתגם על "זבובה שמרדה בזבוב שבע שנים"). ואותו דיבור שהיו מליזים אנשי בית-שמש בארון — "מאן אמריך דאימריית, ומאן אתא עלך דאיפייסת" (סוטה לה ע"ב, ומקבילותיה במדרשים), הקשור קשר של מבנה וסגנון למעשה הפועלים שבבבא מציעא עו ע"א, אינו בדווקא משל על אשה המורדת, וטרם מצאנו לו שום גרסה בד', אלא הכתיב העממי, בקטיפת העיצור הסופי, עוד שורר בנוסחים כולם, שלא ראו המעתיקים צורך לקשר אותה בשורש "מרד". הרי לך תיקוני ערכים למילון התלמודי.

עיונים בספרות חז"ל במקרא ובתולדות ישראל

מוקדש לפרופ' עזרא ציון מלמד

בעריכת:

י"ד גילת, ח"י לוי, צ"מ רבינוביץ

הוצאת אוניברסיטת בר-אילן

